

Gondolatok a hazai ifjúságkutatás múltjáról és jelenéről¹

(A 2016. évi ifjúsági vizsgálat „apropóján”)

Harcsa István

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2020.1.5>

Beérkezés: 2020.01.14.

Átdolgozott változat beérkezése: 2020.05.20.

Elfogadás: 2020. 06.11.

Összefoglaló: Két nagy korszakot különböztethetünk meg a hazai ifjúságkutatásban: az első a múlt század 60-as éveinek közepétől a 90-es évek végéig tartott, a második az ezredfordulótól napjainkig. Az ifjúságkutatás „első generációja” a társadalmi újratermelődés egészébe beágyazva vizsgálta az ifjúságot, amelyben a nemzedéki metszetnek kiemelt szerepe volt. Ez azt jelentette, hogy az ifjúság helyzetét mindig összehasonlította az idősebb nemzedékekével. Ily módon külön tudta kezelni a minden korosztályra, illetve csak a fiatalokra ható társadalmi folyamatokat. A „második generáció” tagjai alapvetően az egygenerációs megközelítésmódot helyezik előtérbe, amelynek meghatározó jellemzője, hogy a mindenkori ifjúságot önmagában tanulmányozza, következőképpen leszűkített értelmezési keretet alkalmaz. A szerző tömör áttekintést ad a kétféle megközelítés főbb jellemzőiről, és arra a következtetésre jut, hogy – a korábbi kutatások tapasztalatai alapján – újra kellene gondolni a jelenlegi ifjúságkutatás elméleti, módszertani, valamint empirikus alapjait.

Kulcsszavak: ifjúságkutatás, ifjúságértelmezések, az ifjúság helyzete

Bevezető

Jelen írás a szakmai önreflexió jegyében született, amely nemcsak az ifjúságszociológia, hanem a szociológia egészének is gyenge pontja. E törekvés volt a meghatározó, amikor a 2016. évi nagymintás ifjúsági vizsgálatról szóló – 2018-ban megjelent – kötetet vettük a kezünkbe. Ebben szerepel Székely Levente *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében* címen publikált írása, amelyet a kötet „vezértanulmányának” is tekinthetünk, hiszen nemcsak a főbb eredményeket mutatja be, hanem egyfajta összegzésre is törekszik, sőt kitér az értelmezési keretek és a megközelítési szempontok felvázolására is. Következőképpen nem pusztán egy tanulmányról van szó, hanem – bizonyos fokig – a 2016. évi felvétel főbb eredményeinek egyfajta „sűrítőményéről”.

1 A tanulmány a Gazsó Ferenc Társadalomtudományi Társaság (GFTT), a BCE SZTI Társadalomstatistikai Kutatóközpont (TKK), valamint az MSZT Ifjúságszociológiai Szakosztálya által szervezett pódiumvitára készült.

A szerző tanulmányában részben összegző képet igyekezett adni a 2000-es évek eleje óta zajló, nagymintás ifjúsági vizsgálatok főbb tanulságairól, eredményeiről, és ezeket megpróbálta az „elmúlt negyedszázad rendszerszintű változásaiba” beágyazni. Részben pedig kritikailag értékelt az utóbbi időszak „jelentősebb magyarországi ifjúságértelmezéseit”. Úgy véljük, hogy mindezt – a szakmai mainstream szemléletének és gyakorlatának megfelelően – meggyőzően és áttekinthető módon prezentálta.

A tanulmányt – akárcsak más hasonlót – többféle szempontból lehet értékelni, az egyik, amely az uralkodó szakmai szemlélet és gyakorlat nézőpontjából minősíti az adott művet. Ennek a szemléletnek többnyire meghatározó eleme, hogy a „jelzős” társadalommagyarázatok (kockázati, élmény-, információs stb.) szemüvegén keresztül közelítenek a valóság egy-egy szeletéhez (Éber 2012; Harcsa 2015). E társadalommagyarázatok közös jellemzője, hogy az egyes jelenségek vizsgálata során gyakorta csupán egy vagy néhány jellemző vonást ragadnak ki, majd az e téren levonható következtetéseket az általános érvényűség jegyében fogalmazzák meg. Mindez komoly kockázatot hord magában, amely a valóság felemás ábrázolásához vezethet. Érdemes még azt is megemlíteni, hogy – egy-két évtized távlatában – ezek a társadalommagyarázatok „tiszavirág-életűek”, amit a kritikai szakirodalom is tükröz.² Itt említjük meg, hogy a *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében* kötettel párhuzamosan – ugyancsak a 2016. évi ifjúsági vizsgálatra alapozva – megjelent egy „független” alkotó közösség műve *Margón kívül* címmel. Erre azért célszerű a figyelmet felhívni, mert – az előbb említett kötet szemléletével szemben – a szerzők nem a divatos teóriák mentén vizsgálták az ifjúság helyzetének egy-egy metszetét, hanem megmaradtak az adatok hazai viszonyokra illeszthető értelmezésénél.³ Mindazonáltal hasznos lett volna, ha e kötet szerzői is készítettek volna egy összegzést a főbb eredményekről és tanulságokról, mert ily módon átfogó képet formálhattak volna a belső összefüggésekről.

Jelen írás címében a párhuzamos megközelítést ígéri, ami azt jelenti, hogy a fent említett mainstream-szemlélettel párhuzamosan megpróbál egy olyan nézőpontot megjeleníteni, amely bizonyos távolságot tart a különböző társadalom-, illetve ifjúságértelmezések bevett gyakorlatától (elsősorban az említett kritikai értékelések alapján), ám elfogadja mindazt, amit azokból empirikusan is igazoltnak lát. A továbbiakban kitérünk arra, hogy milyen megfontolások vezetnek a párhuzamos megközelítést. E megfontolást tágabban, tehát nem csupán az ifjúságra vonatkozóan értelmezzük, hanem a társadalmi újratermelődés egészének rendszerére.

Mi tehát a tartalma, illetve értelmezési kerete az általunk felvállalt párhuzamos megközelítésnek? Meghatározó jellemzője, hogy a társadalmi újratermelődés nemzedéki metszetére fókuszál, tehát *igyekszik meghaladni az „egygenerációs” szemléletet*, ami azt jelenti, hogy a megközelítést nem szűkíti le a mindenkori ifjúságnak tekin-

2 A probléma az, hogy a kutatók jelentős része vagy nem olvassa ezeket a kritikákat, vagy ha igen, akkor könnyen elfelejti, és csak az eredeti teória marad meg benne, amire rutinból mindig hivatkozhat egy-egy kutatás vagy publikáció kapcsán.

3 Hangsúlyozni szeretnénk, hogy a szerzőknek ez a szemlélete meglehetősen közel áll hozzánk.

tett nemzedékekre, hanem összehasonlítási alapként kezeli az idősebb nemzedéket. A társadalmi fejlődést és ezen belül is *a különböző nemzedékek helyzetét dinamikus keretek között vizsgálja*, amelyből az is következik, hogy *a különböző jellegű kontinuitások és új vonások együttélése a jellemző*. A kontinuitások és új vonások együttállása térben is időben változó. A későbbiekben részletesebben is kitérünk az ily módon értelmezett párhuzamos megközelítés bemutatására.

Azt is meg kell említenünk, hogy a „párhuzamos” megközelítések szigetszerűen bár, de jelen vannak a szociológiában, ily módon lehetőséget kínálnak a termékeny párbeszédre. *Kívánatos lenne, ha az ifjúságkutatás terén is kialakulna egyfajta szakmai párbeszéd a különböző megközelítéseket alkalmazó kutatók között.*

Értelmezési és megközelítési problémák

A korábbiakban említett elméleti megközelítés és szemlélet áthatja az ifjúságkutatás „fő sodrát” is, és alapvetően ennek szellemében születnek az egyes ifjúságértelmezések, ezen belül is az ifjú generációk lehatárolása, mint az X, Y és Z generáció néven emlegetett kategorizálások. Az ifjúságkutatás esetében azonban további sajátos vonásokat lehetne kiemelni – főleg a 2000-es évek eleje óta. Ennek az általános jellegű szemléleti háttérnek nagyon fontos a szerepe, mert ebbe a közegbe nőtt bele, illetve szocializálódott a kötet szerzői gárdája is. Ebből az is következik, hogy *kritikai észrevételeink ugyan személyre szólónak tűnnek, a valóság azonban az, hogy a nemzetközi „fő sodorban” kihordott megközelítést és ennek hazai adaptációját érezzük talajtalannak*. Azt is mondhatnánk, hogy a kritikai üzenet ennek a „fő sodornak” (benne az ennek szellemében dolgozó hazai kutatóknak) szól azzal a reménnyel, hogy a jövőben egy befogadóbb szakmai közegnek számottevő fogódzót kínálhat. Ezzel azonban nem kívánjuk teljes mértékben felmenteni a kötet szerzőit minden szakmai felelősség alól.

A szemléleti keretek további korlátjaiként kell megemlíteni a megrendelők⁴ politikai igényét, amelyben érthetően nem a szakmai elemek domináltak. Kétségtelen tény, hogy ez az igény a felkért kutatók számára „kapott munícióként” jelent meg. Ám a korábbi tapasztalatok azt mutatták, hogy eme kötöttség keretein belül is lehet találni relevánsabb megoldásokat.

Az ifjúságértelmezések néhány vonása

1. *„Ifjúságspecifikusként” fogalmaz meg olyan makrofolyamatokat, amelyek szinte hasonló módon hatnak a különböző generációk többségére, miközben nem hangsúlyozza az ifjúság helyzetét sajátosan befolyásoló hatásokat.* (Megemlítjük, hogy időnként Gázsó Ferenc [Gázsó 1995; 2003] is alkalmazott ilyen megközelítést.) (Harcsa 2019)

A korábbi ifjúságkutatások tapasztalatai (Gázsó 1987) azt mutatták, hogy meglehetősen nehéz kellően releváns képet alkotni a mindenkori ifjúságról abban az esetben, ha – a különböző társadalmi dimenziókban – helyzetüket, esélyeiket nem

4 A megrendelőket 2016-ban is az ifjúsági ügyekért felelős tárca képviselte.

hasonlítjuk össze az idősebb nemzedékekével. Fenti kritikánk alátámasztására a szerző írásából ragadunk ki néhány karakteres példát.

„A 2016-os adatok alapján sem mondhatunk lényegileg mást a 15-29 éves fiatalokról, mint hogy jellemző rájuk a konformitás, nem akarják megdönteni a fennálló status quót.” (Székely 2018: 69)

„A korábbi évek adataival összevetve a 2016-os eredményeket megfigyelhetjük, hogy a problémaérzékelésben az ezredfordulón a munkanélküliség, a lakáshelyzet megoldatlansága és a pénztelenség szerepelnek a leggyakrabban említett problémák között. Az olyan kevésbé konkrét problémacsoportok, mint a céltalanság sorrendben csupán a tizedik volt. 2008-ban még mindig a munkanélküliség szerepelt az első helyen, de a céltalanság és kilátástalan, bizonytalan jövő már az élmezőnyben kapott helyet, amelyek szerepe 2016-ra tovább erősödött. Mindebből megállapíthatjuk, hogy ma a fiatalok számára kevésbé határozható meg pontosan nemzedékük problémái.” (Székely 2018: 53)

Mindkét esetben felmerül a kérdés, hogy e tekintetben mi a helyzet a 30 év feletti korosztályokban. Erre vonatkozóan azonban sajnálatosan – e téren – sem szerepelnek információk. Az első példa kapcsán megemlítjük, hogy nincs arra vonatkozóan információnk, hogy a konformitást tekintve a 30 év feletti korosztályokban alapvetően más lenne a helyzet, mint a náluk fiatalabbak körében. Ugyanígy jó lett volna bemutatni azt is, hogy a társadalmi problémák érzékelésében vajon vannak-e markáns nemzedéki különbségek, és ha igen, melyek azok.

2. A „mindenkori” ifjúságot, meglehetősen amorf módon, szinte csak önmagában vette/veszi górcső alá, ami a szociológia egyik gyenge pontjából adódik, nevezetesen abból, hogy a megfigyelések döntően személyi szintűek, és nélkülözik a háztartási szintű megközelítést.⁵ Ez csak részlegesen következik a relatíve kis minták korlátaiból. A családi-háztartási szintű szemlélet hiánya – számos dimenzióban – komoly mértékben korlátja a releváns következtetéseknek, sőt kérdésfeltevéseknek. Ilyennek tekinthető az alább kiragadott idézetben szereplő megállapítás is, amelyben több, egymástól markánsan eltérő ifjúsági célcsoport egybemosott válaszai jelennek meg. (Így például a szülővel együtt élő tinédzsereké, a szülővel együtt élő nem tanuló és nem dolgozó fiataloké, a szülővel együtt élő kereső fiataloké, a szülőktől külön élő egyedülállóké, illetve a párkapcsolatban élőké.)

„Az anyagi helyzet szubjektív megítélésében a 2012-es adatokhoz képest jelentősen emelkedett a beosztással jól kijövők aránya, és ezzel párhuzamosan csökkent a „hónapról-hónapra anyagi gondjaink vannak” kategóriát választóké.” (Székely 2018: 52)

5 Jelen értékelés szerzője is megpróbálta a 2016. évi ifjúsági vizsgálat adatai alapján összerakni a fiatalok család- és háztartás-szerkezetét, de – az elemzésben részt vevő egyik szerzőhöz hasonlóan – azt tapasztalta, hogy ez – az adatfelvétel hiányosságai miatt – nem lehetséges.

3. A szemléletet és az értelmezési kereteket is számottevő mértékben a politikai szociológia, valamint a viselkedéskultúra látásmódja hatja át, és kevésbé a fiatal generációk helyzetének komplex, kiegyensúlyozott módon való bemutatása. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy nem önmagában az uralkodó megközelítési móddal van gondunk, hanem azzal, hogy csupán ez a megközelítési mód nyert teret. Mindez azzal a következménnyel jár, hogy az egyes jelenségeknek, így az ifjúság helyzetének/státusának is csupán az egyik „arca” jelenik meg, ami szemléleti leszűkítést eredményez, következésképpen a valóságról hiányos kép jelenik meg. Ez azonban csak részben szakmai probléma, miután ez a hiányosság tovagyűrűzik a társadalompolitikai döntés-előkészítők „asztaláig”, ami már nagyobb kockázatokkal jár.

Az ismerethiány „fehérfoltjai”

Elmondható, hogy az utóbbi két évtized ifjúságkutatóinak jelentős része a rendszerváltást megelőző ifjúságkutatásokról nem sokat tud,⁶ amit kellően illusztrál a szerzőtől vett alábbi idézet:

„Az ezredfordulón induló nagymintás ifjúságkutatási program elindulását megelőzően, már a rendszerváltás előtt is készítettek az ifjúság megismerésével kapcsolatos primer vizsgálatokat Magyarországon. A rendszerváltás előtti vizsgálatok szorosabban vagy lazábban, de kötődtek az állampárt intézményrendszeréhez (Diósi – Székely, 2008). A kutatások tematikája kiterjedt az ifjúság élethelyzete mellett az életmódra is. Az ekkoriban készült kutatásokban az ifjúság politikai szocializációjával foglalkozó kérdéskörök központi szerepet kaptak (Csákó, 2004).” (Székely 2018: 49)

Most tekintsünk el attól a túlzó és ezért félrevezető megállapítástól, hogy „[a] rendszerváltás előtti vizsgálatok szorosabban vagy lazábban, de kötődtek az állampárt intézményrendszeréhez”, célszerűbbnek véljük felhívni a figyelmet az e téren mutatkozó ismerethiány „fehér foltjaira”. (Az abszolútizáló megállapítást kellően cáfolják azoknak az írásoknak a sora, amelyekre a későbbiekben hivatkozunk. Tény ugyanakkor, hogy voltak az állampárt intézményrendszeréhez köthető munkák is.)

Fontos megjegyezni, hogy – a 80-as években – Gázsó Ferenc vezetésével az MTA égisze alatt zajlottak a munkálatok *Az ifjúságpolitika tudományos megalapozását szolgáló kutatások* címmel, aki kiemelkedő szakértelemmel és odaadással szervezte a nagy ívű kutatási programokat. A számos tematikus közlés mellett megjelent a kutatások összegzését tartalmazó kötet is (Gázsó 1987). A kutatási programhoz csatlakozott a Központi Statisztikai Hivatal Ifjúsági Szakmai Munkaközössége is, és e keretek között, illetve azon kívül is nagyszámú publikáció jelent meg, amelyeket az irodalomjegyzékben tüntettünk fel. Nem mellékes körülmény, hogy a munkaközösség

6 Ezt az ismerethiányt látva Gázsó Ferencsel közösen azt terveztük, hogy egy nagyobb lélegzetű kutatás keretében egyrészt összegezzük és értékeljük a rendszerváltás előtti ifjúságkutatások tapasztalatait, másrészt „lettárszerűen” dokumentáljuk a fontosabb produktumokat. Ám megfelelő anyagi források hiányában erre nem kerülhetett sor.

a KSH-beli „Andorka-műhely” bázisán jött létre, amely a hazai makroszociológia egyik kiemelkedő pillére volt, ami egyúttal azt jelentette, hogy társadalomstatisztikai alapon kerültek megfogalmazásra a szociológiai jellegű anyagok.⁷

Az „Andorka-műhely” által kezdeményezett ifjúsági vizsgálatok során is alapvető koncepcionális szempontként fogalmazódott meg, hogy „nem lehet az egyes generációk – tehát a fiatalok, a középkorúak és az idősebbek – helyzetét egymástól elszakítva értékelni. A tények ugyanis azt mutatták, hogy az egyes generációk élete – a családi szálakon keresztül – viszonylag szorosan kötődik egymáshoz.” (Harcsa 1996: 5)

A vizsgálatok egyik fontos megállapítása volt, hogy „a modernizációs folyamatok önmagukban is újratermelik a társadalmi differenciálódás alapjait”. Ennek nyomán a következő megállapítás fogalmazódott meg: „az anyagi, tárgyi viszonyokban bekövetkező modernizáció jelentősen módosítja az életvitelt, az életmódot, sőt ez utóbbiakon keresztül kihat az értékek változására is. [...] Nézőpont kérdése, hogy a modernizációt milyen mértékben tekintjük pozitív folyamatnak. Ha csupán az életviszonyok komfortosításában játszott szerepét vesszük figyelembe, akkor a modernizáció kétségtelenül pozitív minősítést kap. Ha viszont tágabb értelmezésben a modernizációval együtt járó újabb konfliktusok megjelenését is tekintetbe vesszük, akkor célszerűbb a fogalmat semleges értelemben használni.” (Harcsa 1996: 12)

Végül ma is megfontolásra érdemes az akkori kutatások szellemiségét megfogalmazó szempontrendszer, amelyet az alábbiakban idézünk (KSH 1982: 12):

„Az ifjúság helyzetét meghatározó főbb tényezők alakulásának vizsgálatánál alapvetően két követelményből célszerű kiindulni:

- *A különböző társadalmi folyamatok hatására a fiatalok helyzete ne romoljon az idősebb generációhoz viszonyítva, azaz minden újonnan munkába álló generáció esetében az életpálya esélyek legalább olyanok legyenek, mint amilyenekkel a korábbi generációk rendelkeztek, hasonló korukban.*
- *Csökkenteni kell azoknak a mechanizmusoknak a hatását, amelyek a fiatalok körében a társadalmi jellegű különbségek kialakulásához vezetnek, mert az életkor későbbi szakaszában e különbségek jó része felerősödött formában jelentkezik, és a társadalmi viszonyok megmerevedéséhez vezet.”*

Mi a jelentősége ezeknek az alapvetéseknek? Úgy véljük, hogy az itt említett normatív követelmények részben elemi feltételét képezik a társadalmilag fenntartható fejlődésnek. Részben pedig, ha nem fogalmazunk meg ilyen és ehhez hasonló jellegű alapvetéseket, akkor az ifjúság mindenkori helyzetének alakulásáról csak félfoldal-as képet lehet alkotni. Kellenek ugyanis a viszonyítási pontok, azaz „mihez képest romlott vagy

⁷ Eme tevékenység miatt a bázisként szolgáló Társadalomstatisztikai Főosztályt többször is megszüntették. A légkört mi sem jellemelte jobban, mint hogy – a 70-es években, sőt a 80-as évek első felében is – a szociológia gyakorta „szitokszóként” jelent meg.

javult” a mindenkori ifjúság helyzete. Ezek hiányában csupán „félinformációkhoz” jutunk.

Hiányzó láncszem az ifjúságkutatásban

Az utóbbi két évtized ifjúságkutatási eredményeit értékelve hangsúlyoznunk kell, hogy ezek nagyon informatívak, ám ezek alapján *nem igazán lehet kellően árnyalt képet kapni a társadalmi újratermelődés nemzedéki vonásaira vonatkozóan*, amit hiányzó láncszemnek is tekinthetünk. Úgy véljük, hogy e hiány alapvetően a korábban említett szemléleti és megközelítésbeli korlátokból fakad.

Társadalmi újratermelődés nemzedéki metszetben

Mit értünk a társadalmi újratermelődés nemzedéki metszetének vizsgálatán? Úgy véljük, az a legcélszerűbb, ha e tekintetben Gázsó Ferencet (2017) idézzük az alábbiak szerint:

„Nem olyan ifjúságkutatást akartunk, amely az ifjúság beilleszkedésével foglalkozik, hanem azt akartuk megnézni, hogy a társadalmi újratermelés egész rendszerében, a társadalom generációs metszete mentén mifajta problémák halmozódnak fel és sűrűsödnek. Vagyis hogyan fest a társadalom generációs újratermelése. Azt tapasztaltuk, hogy ez az ellentmondások egyik sűrűsödési góca, mert a generációs újratermelés feltételei minimálisan sincsenek biztosítva.” (Gázsó 2017: 65–66)

„Végeredményben arra a következtetésre jutottunk, hogy igazából a makro-folyamatokat kell kutatnunk generációs metszetben. Ez volt a kutatás kiindulópontja, és ezt a megközelítést kellett metodológiai és metodikai, továbbá tematikai tekintetben is megalapozni.” (Gázsó 2017: 66)

„Ma nem nagyon vannak olyan kutatások, amelyek érdemben feltárnák a nemzedéki tagoltságot, beleértve a családon belüli nemzedéki tagoltságot, továbbá, hogy az értékmintákat, orientációkat, életcélokat, elképzeléseket tekintve hogyan differenciálódik. A korábbiakhoz képest kisebb vagy nagyobb a szakadék, a távolság az egyes nemzedékek között?” (Gázsó 2017: 73–74)

E tartalmi meghatározás alapján felmerülhet a kérdés, hogy *miként lehet a társadalmi újratermelődés nemzedéki vizsgálatára irányuló megközelítést elhelyezni a különböző ifjúságértelmezések sorában*. Egyáltalán mi jellemzi ezt a megközelítést? A továbbiakban – a teljesség igénye nélkül – megpróbáljuk felsorolni e megközelítésnek néhány fontos elemét, amelyet bizonyos mértékig rendezőelveknek tekinthetünk, sőt bizonyos fókig részét képezhetik az ifjúságkutatásoknak szóló szakmai ajánlásnak is:

1. *Igyekszük meghaladni az „egygenerációs” szemléletet, ami azt jelenti, hogy a megközelítést nem szűkíti le a mindenkori ifjúságnak tekintett nemzedékre, miközben igyekszük az ifjúságra fókuszálni.*
2. *Generációs metszetben nem az elvágólagosság szempontjai vezérlik, miután fontosnak tartja a nemzedéki átmenetek kérdését. Ezért az életkori határok inkább a kategóriaképzés kötöttségeiből adódnak, amelyeket – a kutatás céljától és a vizsgált kérdéskörtől függően – rugalmasan lehet változtatni. (Csak példaként említjük, hogy a posztadoleszcencia jelenségének árnyaltabb megragadása érdekében a megfigyelés már a 80-as években is kiterjedt a 30–34 évesekre, sőt ma már a 35–39 éves korcsoportot is figyelembe kell venni.) Mindez abból következik, hogy az ifjú nemzedékek sok tekintetben nem az életkori határok mentén tagolódnak.*
3. *A fentiek alapján ma már az ifjúság mint fogalom a szociológiai értelmezésben meglehetősen átfogó jellegű, ezért talán pontosabb, ha fiatal nemzedékekről beszélünk, amelyek egymás mellett élnek.*
4. *A fiatal nemzedékek belső tagoltságát leginkább az életciklus mentén lehet megragadni, amelyre alapozva inkább különböző ifjúsági csoportokról lehet beszélni. Ezek között – az egymásra épülés miatt – bizonyos „átmenetek” jöhetnek létre, ad absurdum „átmenetet képező csoportoknak” is tekinthetjük őket, amelyeket „alulról” a 15 év alattiak, „felülről” a fiatal középnemzedék (40–49 évesek) fog közre.*
5. *E megközelítés igyekszük feloldani azt az „akadémikus” kérdést, hogy „az aktor vagy a struktúra” határozza meg nagyobb mértékben a fiatal nemzedékek léhelyzetét, illetve tagolódását. Úgy véljük, hogy lehetnek olyan időszakok, amikor elég egyértelműen kimutatható, hogy melyik a dominánsabb. (A jelzős társadalomelméletek kiragadott jellemzőkre fókuszáló megközelítését, illetve az ebből fakadó korlátokat csak ily módon lehet feloldani.)*
6. *Az „aktor vagy struktúra” tehát a dichotóm szemlélet helyett inkább az „is-is” jellegét hangsúlyozó, inkluzív megközelítést preferálja. A sokdimenziós társadalmi térben zajló folyamatokat ugyanis legfeljebb csak részlegesen lehet leképezni a fenti, dichotóm szemlélettel.*
7. *A társadalmi fejlődést és ezen belül is a fiatal nemzedékek léhelyzetét alapvetően dinamikus keretek között célszerű vizsgálni, amiből az is következik, hogy – változó együttállásban ugyan, ám – a különböző jellegű kontinuitások és új vonások együttélése a jellemző. Az itt említett két jellemző (karaktervonás) hullámzó*

mértékű együttállása azt is jelenti, hogy az „elválogalosság” nem vagy csak ritka társadalomtörténeti szituációban jön létre.

8. *A fent említett kontinuitások és új vonások aktuális együttállása nemcsak az egyes nemzedékek között mutathat sajátos jellemzőket, hanem a fiatal nemzedékeken belül is.* (Erre vonatkozóan csak példaként említjük, hogy a származási „hatások”, ezen belül is – többek között – a szülői család értékeinek megtartásában komoly különbségek lehetnek a fiatalok adott csoportján belül is.)

A fentiekhez kapcsolódva legalább az alábbi két kulcskérdés megválaszolása különösen fontos lenne:

1. Miként alakult az utóbbi két évtizedben a *fiatalok szélesebb értelemben vett társadalmi tagoltsága az idősebb generációkhoz viszonyítva*, továbbá melyek azok a tagolódási ismérvek, amelyek szerepe erősödött, illetve gyengült?

2. *A 90-es években – a korábbiakhoz képest – drasztikus mértékben töredezté, pontosabban mozaikszerűvé vált a különböző ifjúsági csoportok társadalmi-demográfiai életútja.*⁸ Kérdés, hogy az eltelt időszakban milyen mértékű változások következtek be ebben a tekintetben.

E kérdések kiválasztása mögött az a megfontolás húzódik meg, hogy 1. meglehetősen „tagolatlan” az a kép, amely – e tekintetben – az utóbbi időszak ifjúságkutatási eredményei alapján körvonalazódott, 2. empirikusan nem igazán került alátámasztásra, hogy a töredezettséget, illetve mozaikszerűséget illetően milyen változások következtek be a 2000-es évek eleje óta a különböző ifjúsági csoportokban.

Korszakok az ifjúság „arculatában”⁹

A szerző tömören az alábbiak szerint tipizálja az ifjúság „arculatának” időbeli változását a rendszerváltási előtti korszaktól napjainkig:

„A rendszerváltás előtti idők fiataljait a „táborok ifjúsága” jelzővel is le lehet írni. A jelző találó, ugyanis a rendszerváltás előtti időkben, a szabadidős tevékenységekben domináns szerep jutott az intézményesített szabadidős tereknek. A fiatalok szabadidejét központosítva, államszocialista keretek között szervezték. [...]

A rendszerváltás utáni évtized és az ezredforduló után következő néhány év megrajzolta az első globális generáció karakterét, amely a fesztiválok, közterek és plázák ifjúságában öltött testet. A nemzedéket a globális ízléstrendek formálták, szabadidő-eltöltését a kommercializált terek jellemezték.

8 A töredezettséget, mozaikszerűvé válást elsősorban a családi, az iskolai, valamint a foglalkozási életútra vonatkozóan értelmezzük, ezek jelentős részét számos kutatás kimutatta már. Úgy véljük azonban, hogy ezek a kutatások inkább a folyamatokra fókuszáltak, és kevésbé az ebből fakadó társadalmi tagoltság bemutatására.

9 Az „arculat” kifejezést azért használjuk, mert véleményünk szerint a sokdimenziós társadalmi térben egy-egy jelenségnek vagy társadalmi csoportnak különböző arculatai jeleníthetők meg, és ezek együttese adhat csak kellően releváns képet ezekről.

A 2010 után következő években kristályosodik ki az új csendes generáció karaktere, amelynek ízlését és fogyasztását továbbra is a globális trendek határozzák meg, azzal a fontos különbséggel, hogy ezek minden korábbinál gyorsabban és szélesebb spektrumban érvényesülnek. A gyorsaságot és a kiterjedést a digitális kultúra hordozói biztosítják. A fizikai terek által keretezett tevékenységeknek a virtuális terek biztosítanak új lehetőségeket.” (Székely 2018: 71–72; saját kiemelés)

Úgy véljük, hogy az említett leegyszerűsített megközelítést kellően érzékeltetik a szerző fent idézett megállapításai. Kétségtelen, hogy az általa kiragadott vonások jellemzőek, ezek mellett azonban számos markáns tényező is jelen volt/van a társadalomfejlődésben, illetve az ifjúság helyzetének alakításában akár dominánsabb módon, mint ami a szerző minősítéseiből kiderül. Tény ugyanakkor, hogy a leszűkített értelmezés alapján megfogalmazott frappáns minősítések könnyen kommunikálhatók, hasonlóan a fogyasztói társadalom egy-egy termékéhez.

Azt is meg kell említenünk, hogy az alkalmazott ifjúsági „korszakolás” korlátozott érvényűségét korrekten fogalmazza meg az elméletekkel foglalkozó Szanyi-F. Eleonóra tanulmánya (Szanyi-F. 2018) az alábbiak szerint:

„A generációs elméleteket a kritikusok a koncepció kidolgozatlansága, a definíciós kérdés hiánya, valamint a társadalmi helyzet figyelmen kívül hagyása okán támadják. [...] Valóban éles-e a határ a generációk között? Mikortól eredeztethető az a társadalmi változás, ami magával hozta az új generáció kialakulását, illetve miben tér el az X és Y generáció a korábbiaktól? Ezen kérdések megválaszolásának alapja az «újdonosság» definiálásával kezdődne, amiben nincs egyetértés az elmélet követői között.” (Szanyi-F. 2018: 28)

Helyzetkép és hipotézis

A fenti, premisszáknak is tekinthető megállapításokra alapozva Székely Levente tömör helyzetképet ad az ifjúság utóbbi időszakban tapasztalt, általánosabb jellegű magatartására, normáira, amely – minősítésként – többnyire a posztmodern jelzöt szokta kapni. Hangsúlyoznunk kell, hogy mindezt alapvetően a 2012–2016 közötti időszak egyik trendjeként emeli ki.

„A kézzelfogható problémák visszaszorulása mellett azonban a bizonytalanság és az ezzel járó feszültség növekedése (vagy magas szinteken való stagnálása) is állandósulni látszik. A bizonytalanság és az ezzel járó feszültség tárgya azonban egyre kevésbé konkretizálódik. A bizonytalanság eredetét keresve többféle hipotézist is megfogalmazhatunk az individualizáció, illetve a személyiségből származó feszültségek mentén, de talán a bizonytalan világ hipotézise a legerősebb.” (Székely 2018: 72)

A fenti megállapítás és az ezt követő hipotézis azt a teoretikusok által megfogalmazott képet sugallja, hogy a problémák zömének legfőbb előidézője a „bizonytalanná váló világ”. Talán nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy az ilyen és ehhez hasonló megállapítások többnyire bizonyos teoretikusok „rövid távú” történelemszemléletéből fakadnak.

Ha csak a második világháborút követő időszakról indulunk el, akkor a 40-es évek végétől a 60-as évek első harmadáig terjedő időszakot (a „proletárdiktatúrát”) – a társadalom nagy többsége számára – meglehetősen bizonytalannak tekinthetjük. A 60-es évek derekától a 80-as évek elejéig jegyzik a kádári „békeéveket”, amely – látszólag – még a 73-as olajválság hatását is megállította a „határon”, hogy aztán a halmozódó gazdasági és társadalmi problémák a 80-as évek elejétől egyre kulmináltabban jelenjenek meg. A 70-es évek végén fellendülő ifjúságkutatás egyre inkább hangot adott ennek a „lappangó” bizonytalanságnak.

A rendszerváltás előtti 6-8 évet, majd a rendszerváltást követő időszakot egészen a legutóbbi időszakig a bizonytalanság uralta, mindezt fokozta a 2008-ban ki-robbant pénzügyi és gazdasági világválság.

Csupán a legutóbbi néhány évben – a folyamatos gazdasági növekedés hatására – „tört meg” bizonyos mértékig a társadalmi méretű bizonytalanság időszaka. Ennek egyik fokmérője a szubjektív jólét növekedése, illetve a mögötte levő társadalmi „hangulatváltás” (Huszár–Záhonyi 2018). Ez a körülmény nem igazán vág egybe a szerzőnek azzal a megállapításával, hogy „a bizonytalanság és az ezzel járó feszültség növekedése (vagy magas szinteken való stagnálása) is állandósulni látszik”. Tény, hogy bizonyos dimenziókban a társadalmi bizonytalanság továbbra is „magas szinten állandósult”, más esetben viszont – így többek között a szubjektív jólét javulása, valamint a jelenlegi kurzus stabilitása – árnyaltabb helyzetképre utal. Úgy véljük, hogy csak a dolgok színének és fonákjának együttes figyelembevételével lehet kellően releváns képet adni.¹⁰

A digitális kultúra mint az ifjúsági csoportok domináns vonása

Az ifjúságértelmezésekben, ezen belül is az ifjú generációk lehatárolásában (X, Y és Z generáció) – az utóbbi időszakban – domináns helyet foglal el a digitális kultúrába való involválódás, ami azt jelenti, hogy *a digitális kultúra adott fejlődési szakasza egyúttal „határvonalat húz” az egymást követő fiatal generációk között.* Ez egy praktikus eljárás, hiszen a kulturális dimenzió alapján, azon belül is annak egy tényezője mentén látszólag egzakt módon történik a mindenkor fiatalnak tekintett korcsoportok társadalmi arculatának a meghatározása, néven nevezése. Kérdés azonban, hogy egyetlen dimenzió gyakorlatilag egyetlen szegmense alapján releváns módon lehet-e meghatározni az ifjúság társadalmi arculatát?

10 A fiatalok körében hosszabb távon megjelenő bizonytalansági „hullámokat” célszerű lenne több évtizedes távlatban megfigyelni, amelyhez számottevő kiindulási alapot nyújtanak a rendszerváltás előtti ifjúságkutatások.

További fontos körülmény, hogy a digitális kultúra gyors terjedése miatt a fent említett „technikai” jellegű határvonal nagyon gyorsan lebomlik, és *rövid idő belül – a fiatalokhoz közel eső korosztályokban is – szinte hasonló mérvű lehet a digitális kultúrába való involválódás.* Továbbá feltételezni lehet azt is, hogy a digitális kultúrának a korábbi életmódot/életkörülményeket „felforgató” szerepe jelentősen mérséklődik, és inkább bizonyos „technikai” elemekre fog korlátozódni. Úgy véljük, hogy a fentiekben vázolt, gyorsuló utolérési folyamat már az „ajtónkon kopogtat”, miután a KSH által végzett vizsgálatok bizonyos mértékig erre utalnak. (KSH 2018: 36)

A tényleges internetezők korcsoportos vizsgálata alapján kimutatható volt, hogy a 16–24 éves korosztály 97%-a, a 25–34 évesek 94%-a, a 35–44 évesek 89%-a és a 45–54 évesek 81%-a használ internetet (KSH 2018: 36). (Az adat a 3 hónapon belül internetezőkre vonatkozik.) Itt tehát a telítettségi plafonhoz közelednek már a 45–54 évesek is. „A közösségi oldalak egyéni használati arányának alakulásában [...] felvételben résztvevő 16–24, valamint a 25–34 évesek korcsoportjában magas volt (95, illetve 88%) a használat aránya. Ez az arány az idősebb korosztályok irányába haladva folyamatosan csökkent, de a középkorú használóknál [45–54 évesek – H. I.] még elérte 65%-ot.” (KSH 2018: 44) Ez esetben viszont a 45–54 évesek már komolyabb lemaradást mutatnak. Mindezek ugyan még számottevő különbségre utalnak, ám *a korábbi időszakban emlegetett digitális „szakadékról” már nem lehet beszélni.*

Tévhit és teória a „csendes generáció” kapcsán

Az „új csendes generáció” mint divatos terminológia kapcsán e lmondható, hogy alapvetően bizonyos teóriák – hiányos társadalomtörténeti ismeretek következtében való – kritikátlan használata komoly tévhiteknek vetheti meg az alapját. Az „új” jelzővel illetett csendes generáció esetében a névadók azt kívánják jelezni, hogy a második világháborút követően volt már egy „csendes generáció”, akik „[s]zülői minta alapján nevelkedtek többségében a két világháború között, majd később pedig nem vágytak már másra, mint békére, munkára, családi nyugalomra.” (Makay–Domokos 2018: 98) A „névadók” tehát úgy vélik, hogy a mostani ifjú nemzedékre hasonló „csendesség” jellemző, mint a második világháborút követően színre lépő fiatalokat.

Nos, ez utóbbi megállapítás meglehetősen sztereotip, miután analóg módon próbálja értelmezni a fejlettebb nyugati országokban és főleg USA-ban használt terminológiát. Lehetséges, hogy az USA-ban volt alapja e terminológia használatának, a hazai valóság azonban ennél jóval árnyaltabb, mert a háború előtt született nemzedékből kerültek ki talán az évszázad legaktívabb „avantgárdjai”, akiket a „fényes szellők” nemzedékének neveznek. Ebben az összefüggésben nézve tehát az „új csendes generáció” fogalmának nincs történelmi előzménye, ezért használata téves és félrevezető. Az pedig már más kérdés, hogy a korábbi generációkhoz képest mennyi-

re lehet „csendesnek” nevezni a mai 15–24 éves korcsoportba tartozókat. Ehhez ki kellene mutatni, hogy a „csendesség” indikátorai alapján milyen különbségek vannak a mai 15–24, és a náluk idősebb nemzedékekben.

„A csendes generáció arcéle”¹¹

A szerző a „csendes generáció arcélét” tömören az alábbiakban fogalmazza meg: „Kétségtelen, hogy egy bizonytalan világban racionális stratégiának tűnik a kivárá magatartás, az el nem köteleződés, amely megrajzolja az új csendes generáció arcélét is, de lehet-e ennek a magatartásnak előre nem jelezhető következménye?” (Székely 2018: 72) „Annak ellenére, hogy szocializációjuk alapvetően különbözik szüleikétől, mindaz, ami fontos és értékes a fiatalok számára igazodni látszik általában a szüleik nemzedékének értékeihez és normáihoz, így inkább leendő fehér és nem fekete hatyúnak látszanak.” (Székely 2018: 73)

A fenti idézetből kiderül, hogy – a szerző szerint – a csendes generáció (15–24 évesek) karakterének kialakulásában a bizonytalanra vált világ játszik döntő szerepet, ami azonban inkább feltételezés, mint bizonyított tényező. Adatokkal kellene ugyanis alátámasztani, hogy a 15–24 évesek valóban bizonytalanabbnak látják-e a környező világot. Hasonló a helyzet a szülői nemzedék értékeihez és normáihoz való igazodás esetében is.

Jövőkép – a „társadalmi látásviszonyok romlása” – a „feketehattyú-effektus”

A bizonytalanra tekintett világban – Angelusz Róbert (2000) megfogalmazásával élve – a „társadalmi látásviszonyok romlását” érzékeljük. Kérdés, hogy mivel függ össze a kutatók fenti érzékelése, illetve mi következik azokból. A szerző alábbi megállapítása szerint az ilyen „érzetek” óhatatlanul befolyásolják a jövőkép kialakítását és egyáltalán a társadalmi szintű előrelátást.

„Az elmúlt évek legfontosabb diskurzusait a világ fejlett részén a válságok adták (világgazdasági válság, globális biztonsági válság, migrációs válság), amelyek hatásai szinte egyik napról a másikra váltak kézzelfoghatóvá, sokkolva a társadalmat. Nassim Nicholas Taleb fekete hattyúnak nevezi az ilyen nagy horderejű, tömeghatást előidéző változásokat, amelyek legfontosabb tulajdonsága, hogy váratlanok, így előrejelzésük lehetetlen. Ez a megjósolhatatlanság egyben az információs társadalom egyik alapvető sajátossága is, amely azt jelenti, hogy a fennálló helyzetből nehezen következtethetünk a jövőre.” (Székely 2018: 72)

A fentiekhez a következő megjegyzéseket kívánjuk fűzni:

11 Fontos megjegyezni, hogy ugyan a Strauss–Howe-elmélet alapján történt a „névadás”, ez önmagában azonban nem jelenti azt, hogy azt kritikátlanul hazai viszonyokra is alkalmazzuk.

1. Egy dolog a fejlett világban jellemző domináns *diskurzus a különböző válságokról*, amely a mediatisált világban is talán jobban foglalkoztatja a „diskuráló” politikai és szakmai elitet, mint a köznapit, és más dolog, hogy ez a diskurzus mennyire releváns információkon alapul (Stiglitz–Sen–Fitoussi 2009). Úgy véljük, hogy a kellően releváns információk hiánya komoly mértékben felelős a bizonytalan helyzetképek, illetve az ezen alapuló bizonytalan jövőképek kialakításáért. Továbbá a „társadalmi látásviszonyok romlásáért” is.

2. A fenti idézethez ezúttal is egy nemzetközileg ismert teoretikus, N. N. Taleb (2012) ad elméleti fogódzót a „feketehattyú-effektus” megfogalmazásával, amely meglehetősen rokon a „társadalmi látásviszonyok romlását” rögzítő tézissel. Közös bennük, hogy a jelen folyamatait és jelenségeit nem igazán tudjuk megfigyelni, mérni és értelmezni. A „feketehattyú-effektus” tézise erre az alaphelyzetre építve, illetve ennek jövőre való kivetítésével joggal kérdőjelezi meg a jövőre vonatkozó előrejelzések relevanciáját. Ennek kapcsán azonban ismét hosszabb távra kell visszatekintenünk annak érdekében, hogy – az előrejelzéseket illetően – valóban történelmileg „új helyzet” állt-e elő. Továbbá hogy mely vonatkozásokban lehet a válaszuk igen, és melyekben nem. Csak az utóbbi három évtizedre visszatekintve felmerül a kérdés, hogy lehetett-e előre jelezni a hazai, illetve a kelet-közép-európai rendszerváltásokat. Az e kérdéssel foglalkozó társadalomtudósok meglehetősen egyöntetű véleménye az volt, hogy nem. Hasonló egyetértés van abban is, hogy a hazánkat is súlyosan érintő 2008. évi pénzügyi és gazdasági világválságot sem lehetett előre jelezni.

Összegzés, tanulságok

Székely Levente tanulmánya az ifjúságkutatás helyzetéről átfogó képet mutat be, amelyet megpróbál a különböző ifjúságértelmezésekbe beágyazva interpretálni. Ez utóbbihoz kapcsolódva célszerűnek tartjuk, ha a szerző által említett különböző ifjúságértelmezéseket (X, Y, Z generáció) szélesebb társadalmi összefüggésekben próbáljuk elhelyezni annak érdekében, hogy egy másik szinten is tovább lehessen gondolni a lehetséges magyarázatokat.

E lépés esetén bizonyos fokig hasonló helyzetbe kerülünk, mint az utóbbi évtizedek különböző jelzős társadalomértelmezéseinek időállóságával, valamint kritikai értékelésével kapcsolatos diskurzusnál. Említettük, hogy ezek a jelzős társadalomelméletek (kockázati, élmény-, információs stb. címkével fémjelzett társadalommagyarázatok) többnyire egy vagy néhány társadalomformáló komponens rövidebb-hosszabb ideig történő felerősödéseként, illetve arra való elméleti reagálásként jöttek létre. Ami jó dolog, hiszen mindez a szociológiai elmélet és módszertan dinamizmusát, fejlődőképességét bizonyítja.

Mindezek mellett *néhány további problémát szeretnénk kiemelni a jelenlegi domináns ifjúságértelmezés kapcsán.*

1. *Elvi megfontolások alapján az ifjúságértelmezés a generációs különbségekre helyezi a hangsúlyt, ám kellő empirikus bizonyíték hiányában ez legfeljebb csak részlegesen valósul meg.* A generációs különbségek empirikus bemutatása ugyanis többnyire elmarad. A kutatási eredmények értelmezésekor a kutatók többnyire megragadnak a célsokaságra (15–29 évesek) vonatkozó információknál, és nem nézik meg, hogy az általuk vizsgált jelenség milyen képet mutat a további nemzedékek esetében.
2. *Számos jelenség vizsgálatánál tagolatlanul kezelik a 15–29 éves korosztályokat,* nevezetesen a teljes sokaságnak feltesznek olyan kérdéseket, amelyek adott esetben csak egy kisebb rész minta esetében relevánsak, vagy ha relevánsak, akkor *a válaszokat elsősorban nem az életciklus mentén jellemző vonások, hanem korcsoportos bontásban vizsgálják.* Ez az eljárás szükségszerűen összemossa az eltérő életciklusban, ám azonos életkorban levők válaszait.
3. *Többnyire elmarad az elemzési perspektíva nemzetközi vetületben való kiterjesztése.* Ez főleg akkor tűnik szembe, amikor a globálkapitalizmus rendszerkorlátaiból fakadó hatások értelmezése kerül előtérbe, az egyes, fiatalokat is érintő hatásokat ugyanis csak ebbe az értelmezési keretbe beágyazva lehet kellő árnyaltsággal minősíteni. (Például a globális munkapiac, a brain-drain stb. hatása.)

A párhuzamos megközelítés jegyében vetettük fel *a társadalmi újratermelődés nemzedéki metszetben* való vizsgálatát. Ezzel kapcsolatosan néhány – korábban említett – alapvetést itt is kiemelünk:

1. *Célszerű meghaladni az „egygenerációs” szemléletet,* ami azt jelenti, hogy a megközelítést nem szűkítjük le a mindenkori ifjúságnak tekintett nemzedékre, hanem „kontrollcsoportként” vesszük alapul az idősebb nemzedékeket.
2. *A generációs metszetben való vizsgálatot ne az „elváágólagosság” szempontjai vezéreljék,* miután fontos szempont a nemzedéki átmenetek kérdése. Az életpályák ugyanis töredékessé váltak, emiatt gyarapodtak a rövid, ám „csonka életciklusok”. Következésképpen *inkább a fiatal léthelyzet színes „szöttesének” vagyunk a tanúi,* amelyben az életkori határok meglehetősen rugalmasan alakulnak.
3. *A fiatal nemzedékek belső tagoltságát leginkább az életciklus mentén lehet megragadni,* amelyre alapozva inkább különböző ifjúsági csoportokról lehet beszélni.
4. *A társadalmi fejlődést és ezen belül is a fiatal nemzedékek léthelyzetét alapvetően dinamikus keretek között célszerű vizsgálni,* amelyből az is következik, hogy – változó együttállásban ugyan, ám – *a különböző jellegű kontinuitások és új vonások együttélése a jellemző.* Mindez a társadalomtörténeti, tehát a hosszú távú trendek figyelembevételét jelenti.

Szerettük volna, ha a fentiekben megfogalmazott tanulságokat figyelembe vehették volna a soron következő, 2020. évi nagymintás ifjúsági vizsgálat tervezésekor, ami egyértelműen az elméleti, a módszertani és az empirikus alapok újragondolását tette volna szükségessé. Sajnálatos azonban, hogy e vizsgálat profilját és főbb paramétereit már 2016-ban eldöntötték, ily módon az itt felvetett tanulságok nem vehetők figyelembe.

Úgy tűnik tehát, hogy a hazai ifjúságkutatás „zászlóshajója” tartósan „kettős nyomás” alatt működik, egyrészt a teoretikus és módszertani szinten megjelenő nemzetközi „divat” hatása, másrészt a politikai megrendelők sajátos igényei is beárnyékolják a szakmai lehetőségeket. Nem beszélve arról, hogy az adatokhoz való hozzáférés megnehezítése további szakmai károkat okozott az ifjúságkutatók számára. Ilyen körülmények között különösen fontos felhívni a figyelmet az írástudók felelősségére.

Abstract: We can distinguish two periods in the Hungarian youth research: the first period started from the mid '60s of the last century and ended in the '90-s. The second one started at the turn of the millennium. The „first generation” of the youth researchers investigated the youth embedded in the processes of social reproduction, in which the generation segment played an important role. Consequently they compared the situation of youth to the older generations. In this way, they could handle separately those social processes that had an impact only on the youth, or on all cohorts. The „second generation” of the researchers basically prefer the „one-generation” approach, it means, that they investigate the youth itself, consequently using a narrowed interpretational framework. The author tries to give a brief overview of the characteristics of these two approaches, and he concludes that – on the basis of the previous researches – we have to rethink the theoretical, methodological, and empirical elements of the youth research.

Keywords: youth research, interpretation of youth, situation of the youth

Irodalom

- Angelusz R. (2000): *A láthatóság görbe tükrői. Társadalompolitikai tanulmányok*. Budapest: Új Mandátum.
- Éber M. Á. (2012): *Megkülönböztetett különbségek. A „magyar társadalom” tagolódásának és tagolásának vizsgálatához*. Doktori értekezés. Budapest: ELTE TÁTK. http://tatk.elte.hu/file/dissz_2013_EberMarkAron.pdf (letöltés: 2020. január 14.)
- Gaszó F. (1987): *Társadalmi folyamatok a magyar ifjúság körében*. Budapest: Társadalomtudományi Intézet.
- Gaszó F. (1995): Nemzedéki orientációk instabil társadalmi környezetben. *Szociológiai Szemle*, 1995/1: 3–23.
- Gaszó F. (2003): A rendszerváltás generációs fogadtatása. In Pesti S. – Szabó M. (szerk.): *„Jöjj el szabadság!” Bihari Mihály egyetemi tanár 60. születésnapjára készült ünnepi kötet*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 269–290.

- Gazsó F. (2017): *Pályakép a szociológia sodrásában*. Harcsa I. (szerk.). Szeged: Belvedere Meridionale.
- Harcsa I. (1996.): *Az ifjúság életkörülményei. Gyermekek a családban. Családok közötti együttműködés*. Társadalomstatistikai füzetek 17. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Harcsa I. (2015): Úton „egy kellően komplex és átgondolt empirikusan is megalapozott társadalomkép felé”. *Gondolatok Éber Márk Áron: Megkülönböztetett különbségek című művének főbb következtetései kapcsán. Replika*, 92–93: 233–247.
- Harcsa I. (2019): *Iskola és társadalom. (Gondolatok Gazsó Ferenc írásai kapcsán, a párhuzamos megközelítés jegyében.)* Kézirat. Megjelenés alatt.
- KSH (1982): *Ifjúság és társadalom. Ifjúságstatistikai közlemények. Tanulmányok*. Készítették a Központi Statisztikai Hivatal Ifjúsági Szakmai Munkaközösségének tagjai. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- KSH (2018): *Távközlés, televízió- és internetszolgáltatás – IKT-eszközök és használatuk a háztartásokban, a vállalkozásoknál és a közigazgatásban, 2017*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Makay Zs. – Domokos T. (2018): Társadalmi újratermelés – a magyarországi ifjúság demográfiai folyamatai. In Székely L. (szerk.) *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Kutatópont Kft., 77–106.
- Stiglitz, J. E. – Sen, A. – Fitoussi J.-P. [2009]: *Report by the Commission on the Measurement of Economic and Social Progress*. Paris. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf (letöltés: 2020. január 14.)
- Szanyi-F. Eleonóra (2018): Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban. In Székely L. (szerk.) *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont Kft. 11–40.
- Székely L. (2018): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. In Székely L. (szerk.) *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont Kft., 41–76.
- Taleb, N. N. (2012): *A fekete hattyú – avagy a legváratlanabb hatás*. Budapest: Gondolat Kiadó.